

Ἀπαιτεῖται ν' ἀνασκευάσωμεν πολλάς ἐπικρατούσας προλήψεις· νὰ ἐπικρίνωμεν τὰς ἐσφαλμένας γνώμας, ὅσας ἐξέφερε καὶ καθιέρωσεν, ἄχρι τοῦ νῦν, ἡ μέθοδος τοῦ κερματισμοῦ· ἀνάγκη νὰ ἀνατρέψωμεν συστήματα πεφημισμένα, καὶ προβρίζω ν' ἀναστατώσωμεν, ἴσως, τὴν δεσπόζουσαν ἱστορικὴν ἐρμηνευτικὴν. Πρέπει, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἡ ἀρχαιότης νὰ χάσῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θεωρῶν μερίδα τινὰ τῆς λαμπροδότης, ἡ δὲ μέση ἐποχὴ, ἐγειρομένη ἐκ τῆς τέφρας καὶ τῆς σκοτίας, νὰ ἐπισταθῇ εἰς τὴν προσήκουσαν ἐκείνην περιβλεπτον θέσιν, ὅπου τὴν ἐγκατασταίνει ὁ Χριστιανισμὸς. Καὶ τοῦτο μετὰ θάρρους καὶ εὐτολμίας, χωρὶς πρὸς ὧς ν' ἀναφροντίσωμεν τί θέλουσιν εἰπεῖ, κατὰ τύχην, ἡ δεξιόθεν, ἡ ἀριστερόθεν, οἱ σχολαστικοὶ ἀρχαιολόγοι, ἢ οἱ δυτικόφρονες. Κατέχει ἡ πολυθεΐα τόσα καὶ τόσα κοσμικὰ κάλλη, ὥστε, μὴ τὴν ἀλήθειαν, δὲν εἶναι χρεῖα νὰ σφετερίζηται αὕτη τὴν πνευματικὴν τοῦ Μεσαιῶνος ὠραιότητα· οὐδὲ δίκαιον εἶναι, τὸ πρὸς ἡμᾶς, νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὴν ὅλον καὶ ὀλοσχερῆ τὸν σεβασμὸν μας, ὅτε ἡ πολυθεϊκὴ περίοδος δὲν ἔχει, ὡς ἡ χριστιανικὴ, περισσευμένους μὲν τοὺς κροτάφους μὲ τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ πάθους, τὴν δὲ χαίτην κεκοσμημένην μὲ τὰ ἀμάραντα ῥόδα τοῦ Πνεύματος.

Μόνον κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ τοιαύτῃ χρώμενοι παρρησίᾳ, δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι θέλουσιν ποτε συναρμολογηθῆαι διεσπασμένα καὶ διερρήγμένα σελίδες τῆς πατρῴως βίβλου, πρὸς ἐπισκευὴν ὀλομελείας καὶ ἐνότητος. Οὕτω μόνον, ἐπιβλέποντες εἰς τὰ πέρατα τοῦ πολιτικοῦ μας ὀρίζοντος, πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὅπου συμπίπτουσιν ὑπὸ τὴν αἰωνίαν τῆς τοῦ Λόγου Σοφίας σκιάν, καὶ συντέμνονται αἱ τρεῖς τοῦ ἀρχαίου, τοῦ μέσου καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ γραμμαὶ, δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι ὁ βίος ἡμῶν ὑπάρχει βίος εἰς καὶ ἀδιαίρετος.

— Ἀλλ' ὑπάρχει, τρώντι, ὁ βίος τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καθ' ὅλας τὰς φάσεις καὶ περιπετείας αὐτοῦ, ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, εἰς καὶ ἀδιαίρετος; ἢ, ἀπεναντίας, κατὰ νόμον ἀνώτατον, ἐν τμήμασι διακεκομμένος, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἱστο-

ρικού συντρίβεται, ὡσπερ ἀγγεῖον παλαιόν, ἀνεσκαμμένον ἄρτι, καὶ ἤδη ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἐθραυσμένον;

Ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, δόγμα συνανθρώπουσεως καὶ συνενώσεως, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, ἦλθεν ἄραγε διὰ ν' ἀφανίσῃ πᾶν Ἑλληνικὸν σπέρμα σοφίας, καὶ νὰ χαλαρώσῃ τοὺς ἐθνικοὺς δεσμοὺς, ἢ μᾶλλον ἦλθεν ὅπως κυρώσῃ, καὶ καθαγιάσῃ, καὶ κατευοδώσῃ, καὶ τελειοποιήσῃ τὸν νοῦν τῶν προπατόρων, στερεώσῃ δὲ τὰ ὄρια καὶ ἐπεκτείνῃ τὰ δικαιώματα τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας;

Τί σημαίνουσιν αἰσόριστοι καὶ συνθηματικαὶ λέξεις ἐκεῖναι, ἀκμή, παρακμή, πτώσις, αἰτινες ἀκαταπαύστως μᾶς περιβοῦσαι εἰς τὴν ἀκοήν; Ἔχουσιν αὐταὶ πραγματικὴν τινα σημασίαν, ἢ μᾶλλον ὅ,τι πτώσις ἐπεκλήθη ἄλλο δὲν εἶναι, πραγματικῶς, παρέξ μετὰβασιν;

Ἐπέζησεν ἡ Ἑλλάς μετὰ τὴν ἀστραπιαίαν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς καλλιτεχνίας λάμπιν ὑπὸ τὴν ἀσπίδα, πρῶτον τῶν ἐγγενῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῆς δημοτικῆς παραδόσεως, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τῆς βασιλευούσης Χριστιανικῆς ἐκκλησίας, αἰέποτε ζωογονουμένη, καὶ ἠθικῶς κραταιουμένη; ἢ, τούναντίον, ἐκ γήρατος εἰς μαρασμὸν περιπεσοῦσα, δὲν ἔκαμεν, ἐφ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα, εἰμὴ νὰ πλανᾶται τῇδε κακῆ σε, ζητοῦσα τόπον ἀρμόδιον διὰ νὰ ἐνταφιασθῇ;

Ἐπὶ τέλους δὲ, ἡ ἄλωσις τοῦ γένους ἢ ὑπὸ Γίθωμανῶν γενομένη, εἶναι θάνατος ὀριστικός, εἶναι ταφή; ἢ μᾶλλον τὸ ἔθνος, ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, μεταπορεύεται εἰς νέαν πολιτικὴν ζωὴν, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῇ κονίστρᾳ τῆς ἐξαγοράσεως;

Ἐπειδὴ, ἐὰν ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν διατέμνεται ὑπὸ τῆς θείας Ἐνσαρκώσεως, ὡς ἡ γῆ ὑπὸ τοῦ Ἰσημεριωτοῦ, εἰς δύο ἐπίσης ἀξιοπερίγραπτα ἡμισφαίρια, ἀλλὰ λήγει ἅμα ἠχήσῃ ἡ ἀποστολικὴ σάλπιγξ· ἐὰν, κατὰ τινα ὀρισμένην ἐποχὴν, κλείεται καὶ σφραγίζεται εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ βίου μας ἡ ἔμφυχος βίβλος, φεῦ! τί ἄλλο εἴμεθα λοιπὸν ἡμεῖς, παρὰ τέκνα ἀπάτριδα καὶ ὑποζολιμαῖα, γενεὰ πτωχῆ, ἀσημος, ἀποκεκηρυγμένη, ἀνευ ἐλπίδων καὶ ἀνευ ἀναμνήσεων, σκηνώσασα παρασιτικῶς ἐπὶ γῆς διηγου-

μένης τὴν εὐγένειαν καὶ δόξαν τῶν πάλαι κατόχων τῆς;

— Ἐπεται, ὅτι οἱ βουλόμενοι νὰ εἰσδύσωσιν εὐμεθόδως εἰς τὸ σκοτεινὸν τῆς ἱστορίας μας κτήριον, πρέπει νὰ παραιτήσωσι πᾶσαν ἔρευναν καὶ φιλοσοφίαν ἐκ τῶν προτέρων· καὶ ὑπὸ τῆς πειραματικῆς μόνης ἐκ τῶν ὑστέρων μεθόδου βοηθούμενοι, νὰ προχωρήσωσι βαθμηδὸν, πάντοτε ἐγκαρτεροῦντες, καὶ πάντοτε νέα διδόμενα ἐναποταμιεύοντες. Καὶ τὰ μὲν ὑστερα, εἶναι χρεῖα νὰ γένωσι πρότερα, τὰ δὲ πρότερα ὑστερα, πρὸς φωτισμὸν καὶ ὁδηγίαν κατὰ τὴν πορείαν.

Οὕτως, ὁ μὲν Μεσαίων πρέπει νὰ διερμηνευθῆ κατὰ πνεῦμα νεοελληνικὸν συνάμα καὶ πολυθεϊκόν, ὥστε τὸ ἐκκλησιαστικὸν στοιχείον νὰ περιαιυάζηται δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων ἀναπτυχῶν. — Ἡ δὲ ἀρχαιότης πρέπει νὰ τεθῆ εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἐφ' ἑαυτῆς νὰ δέχηται τὸ ἄθροισμα τῶν ἀκτίνων τῶν ὀρμωμένων ἔνθεν μὲν ἐκ τοῦ Μεσαίωτος, ἐκείθεν δὲ ἐκ τῆς ἀναγεννήσεως.

— Ἡ δὲ ἀναγέννησις, καθὼς ὑστερον γινόμενον, ἀφοῦ διαφώτιση τὰ προηγούμενα, θέλει γενῆ τελευταῖον ἀντικείμενον ἐρεύνης, τῶν ὄλων συγκεφαλαίωσις, σφραγίς ταυτοχρόνως τοῦ παρελθόντος, καὶ κλεις πρὸς τὴν χρησιμοδότησιν τοῦ μέλλοντος.

Ὅθεν δύο ἀντιστρόφους πειραματικὰς ἐργασίας ἀνάγκη νὰ κάμωμεν· οὐχὶ δ' ἅπαξ ἀλλ' ἐπανειλημμένως.

Ἀναχωροῦμεν πρῶτον ἀπὸ τῆς θέσεως εἰς ἣν εὕρισκόμεθα σήμερον, καὶ παρακολουθοῦντες τὴν ἀλληλουχίαν τῶν κυρίων γεγονότων, ἀνατρέχομεν εἰς τὰς ἀρχικὰς πηγὰς, διερευνῶντες καθ' ὁδὸν τῶν αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων τὰς ἀμφιπεπλεγμένας ἀρτηρίας. — Μεταταῦτα, τὸν ἐσχεδιασμένον ἤδη δρόμον ἀνύοντες καὶ, μετὰ πλείονος πεποιθήσεως εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, βαθμηδὸν ὀμακλόνοντες αὐτὸν, ἐπαναστρέφομεν εἰς τὰ ἴδια. Ἐφ' ἧς δὲ τῷ τρόπῳ συμβιοῦμεν συγχρόνως μετὰ τε τῶν ζώντων καὶ τῶν κοιμημένων, μετὰ πολλῆς ὠφελείας ἐναλλάσσοντες τὸν θάνατον καὶ τὴν ζωὴν. Εἰς γὰρ τὴν ἱστορίαν, καθάπερ εἰς τὰς Ἰραφὰς, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος συναρτίζουσι τὴν ἕλυσον τῆς ἀποκαλύψεως. Ὁ

αὐτὸς Θεὸς, ὁ χαλκεύσας τοῦ Παντός τὴν ἄλυσον, αὐτὸς ἕσται ἐδιώρισε, χάριν εὐταξίας, ὥστε τὰ μέρη τοιαύτης ἀπείρου ὁλό-
τητος νὰ ἐξαρτῶνται τὸ ἓν ἐκ τοῦ ἄλλου καὶ νὰ συνδυάζωνται, αὐτὸς ὁ ἴδιος Θεὸς ἐπίσης διέταξεν, ὥστε ἡ ἀνθρωπίνη πορεία νὰ ἔχη λογικὰς ἀναλογίας καὶ λογικὸν συνδυασμὸν. Τοῦτέστιν, ὅτι τὰ γένη καὶ τὰ ἄτομα ἔλαβον ἀνωθεν ἠθικὰς ποιότητες, ἀναλόγους τῆς ἀποστολῆς εἰς ἣν ἦσαν προωρισμένα, καὶ ὅτι, παρεκτός ὀλίγων τινῶν ὑπερϊστορικῶν γεγονότων, εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἠθέλησε, μόνος ὁ δάκτυλος αὐτοῦ νὰ διαδεκνύεται, ἄλλας μεταβολὰς δὲν γινώσκωμεν ἀσχέτους πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν προηγουμένων αἰώνων, καὶ μὴ ὀφειλούσας τὴν ἀρχὴν εἰς τὰ παρελθόν. Ἐπειδὴ, λοιπὸν, πᾶν ἕκαστον γινόμενον ἐμπεριέχει ἐν ἐαυτῇ τὰ γεννητικὰ του αἷτια, προσέτι δὲ τοὺς λόγους τοὺς συμβαλόντας εἰς τὴν πραγματοποιήσιν καὶ ἐπιτυχίαν του, ἔπεται ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας τὴν ὁποίαν, ἀντὶ φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ἡμεῖς, ἐπὶ τὸ ἑλληνικότερον, **ΙΣΤΟΡΙΟΝΟΜΙΑΝ** ἐπονομάζομεν, συνίσταται εἰς τὸ νὰ διερευνώμεν, ἐν παντὶ χώρῳ καὶ χρόνῳ, τὰς ἀπορρήτους αἰτίας, αἷτινες ἐγέννησαν τὰς μεταβολὰς, καὶ τὰς σπουδαίας περιπτώσεις, ὅσαι συνέτρεξαν εἰς τὴν γένεσιν τῶν συμβεβηκότων.

Ἡ ὀπισθόρμητος καὶ πειραματικὴ αὕτη μέθοδος, παρεκτός τῆς πραγματικῆς ὠφελείας ἣν, ἐλπίζομεν, θέλει παρῆξει, συνάδει προσέτι μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἐξεις τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν σοφίας. Ἐὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶναι οὐσιωδῶς πρακτικόν, ἐμπειρικόν, ὀδεῦον πάντοτε ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ πρὸς τὸν ἄγνωστον, βαδίζον ἐπὶ τοῦ στεροῦ ἐδάφους τῆς πείρας καὶ τῆς δοκιμασίας· πνεῦμα ἀναπτερούμενον πρὸς τὴν σύνθεσιν, βοηθεία τῆς ἀγαλύσεως, πρὸς τὸ ἀφηρημένον δὲ διὰ τοῦ συγκεκριμένου, καὶ κορυφούμενον εἰς τὰς τολμηροτέρας δογματικὰς θεωρίας, συνεργεία ὑποκεκρυμμένης τινὸς μεθόδου ἐκ τῶν ὑπέρων. — Εἰ τις περὶ τούτου ἀμφισβᾶλη, ἅς λάβῃ οἰανδήποτε θέλη θεωρίαν τῆς Μεταφυσικῆς ἢ τῆς Θεολογίας· ὅταν καθάρισῃ τὸ σχῆμα καὶ τὸ

σύμβολον τοῦ φλοιώδους αὐτοῦ περιτυλίγματος, ἀμέσως ἀπελευθερωμένη, ἀναπηδᾷ ἡ ἱστορικὴ οὐσία.

Τὰς τρεῖς λοιπὸν ἀνωτέρω κυρίας ἐποχάς, κατὰ τὴν προτεινομένην μέθοδον, διαιροῦμεν καὶ κατατάττομεν ὡς ἐφεξῆς.

Α. Ἡ νεώτερα :

Β'. Ἡ μέση :

Γ'. Ἡ ἀρχαία :

Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίοδον, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως, καὶ προχωρεῖ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, δύο τινὲς παρατηροῦνται δυνάμεις ἐνεργοί, τὸ ἔθνος ὑποκινουσα καὶ τὰ καθεστῶτα διηνεκῶς συνταράσσουσαι· δύο πάθη, δύο ἀνάγκαι. Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ συσφιγθῶσιν οἱ θρησκευτικοὶ δεσμοί, λόγῳ πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως, καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξαγοράσεως, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς θρησκείας. Αἱ δύο αὗται δυνάμεις συμμαχοῦσι καὶ συμπράττουσιν, ὁ τὲ μὲν συγχρόνως, ὁ τὲ δὲ διεξευγμένως. Ἐπὶ τέλους, στρατολογήσασαι λαϊκοὺς καὶ ἱερεῖς, ἐκάστη ἐκ τῆς ἰδίας τάξεως, καὶ προσδιορίσασαι τὴν ἡμέραν τῆς ἐκρήξεως, ὁρμῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα ἀλλήλαις περιπεπτυγμέναι, καὶ δρᾶττουσι τῆς νίκης τὰ σύμβολα.

Ἄφου στερεώσωμεν, καὶ ποιήσωμεν ἀναντίρρητον τῶν γεγονότων τούτων τὴν ἀλήθειαν, τότε προβαίνομεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἐξ αὐτῆς παραγομένου ζητήματος. Πῶς ἀνεφύη τὸ αἶσθημα τῆς πολιτικῆς ἀπελευθερώσεως; πόθεν ἐπήγαγεν; εἶναι προϊόν ἐσχάτως ἐνεισαχθὲν παρ' ἡμῖν, ἢ εἶναι κτῆμα πατροπαράδοτον; — Τὸ δὲ αἶσθημα τῆς θρησκευτικῆς συμψυχίας εἰς ποίαν αἰσίαν περὶπτωσιν ὀφείλει τὴν ὑπαρξιν; τίνος ἕνεκα, κατὰ διαστολὴν παντὸς ἄλλου ἱερατείου, τὸ Ἑλληνικὸν ἀσπάζεται καὶ διακονεῖ τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας, ἀποτρίβον τὰ προνόμια καὶ τὴν ἀνισότητά;

Ὅπως ἐμβαθύνωμεν εἰς τὰ σπουδαία ταῦτα προβλήματα, πρέπει ν' ἀνατρέξωμεν πάλιν εἰς τὰ προηγούμενα. Ὀφείλομεν ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς πράξεως, ὅπου ἐνδιατρίβομεν ἐρευνῶντες, ν' ἀναθῶμεν εἰς τὴν θεωρίαν· ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος νὰ ἔλθωμεν εἰς τὰ βιβλία. — Καὶ ἰδοὺ φυσικῶς ἐναπηφαινομένη τῶν ἀποτελεσμάτων

των ἢ γενεαλογία· ἰδοὺ ἢ μετὰ τοῦ Μεσαίωνος ἡμικίων, οὕτως εἰπεῖν, καὶ στενὴ ἡμῶν συγγένεια.

Τὸν δὲ λόγον τῶν προβλημάτων τούτων, πραγματικῶς εὐρίσκομεν εἰς τὴν μελέτην τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἐνταῦθα, ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ δῆμος ὑπάρχουσιν ἐπισημοὶ φίλοι, καὶ παλαιοὶ ἤνωσαν αὐτοὺς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς παλαιομήτορος Ἑλλάδος κοινὰ δοξασίαι, κοινὰ συμφέροντα, κοινὰ συμφοραί. Ὁ μὲν κληρὸς, ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ δήμου, καὶ ὁμολογούμενος ἀπαύγασμα τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, εἶναι κληρὸς ἐθνοπαράγωγος· ὁ δὲ δῆμος, εὐγνώμων εἰς τὰς ἐξυπηρετήσεις τῶν ποιμένων, καὶ πεποιθὼς εἰς τὸν φωτισμὸν αὐτῶν, ὁμνύει τὰ πιστὰ τῆς εὐνοίας, καὶ προθύμως καθυποτάσσεται.

Ἀκολουθῶς, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πολιτικοῦ τῆς ἐπαναστάσεως γινομένου. — Ἄλλ' εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν σπανίως ἀπαντῶμεν τὰ ἴχνη τοῦ λαοῦ, τοῦλάχιστον καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν καὶ φιλελεύθερον τοῦ γένους ῥοπήν. Ἐξ μοναρχία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι τῆς 14^{ης} ἑκατονταετηρίδος, μετὰ ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, διαρκεῖ τοσοῦτον ἀλλοτρία εἰς τὰς ἐθνικὰς τῶν ὑπηκόων κλίσεις, ὥστε δὲν περιθάλλει τὸν Ἕλληνισμὸν, εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τῆς, καὶ ὡς καὶ τότε, βεβιασμένη σχεδὸν οὔσα καὶ κατηναγκασμένη. Λοιπὸν φραγμὸς μεταξὺ δήμου καὶ βασιλείας, χάσμα μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Αὐλῆς. Κατὰ συνέπειαν δὲ τῆς διχονοίας, δύο διάφοροι πολιτικαὶ ἱστορίαι μᾶς παρουσιάζονται, ὧν ἡ μὲν ἀναφέρεται κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν, πραγματευομένη καθόλου τὰς τάχας αὐτῆς· ὅθεν καὶ διατελεῖ παντάπασι ξένη πρὸς τὸ ἔθνος ἢ τοῦλάχιστον ἐξωτερικὴ, ἡ δὲ, καὶ τοι ἐμμέσως καὶ πλαγίως, ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἕλληνισμὸν ἀποκλειστικῶς, σημειοῦσα τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεώς τοῦ καὶ τοὺς βαθμοὺς τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Αὕτη, ὡς ἕκαστος εὐκόλως ἔννοεῖ, εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης προλύπτει, ὅτι εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀναγεννήσεως οὐδὲ ἴχνος σώζεται πλέον μοναρχικῆς ἀρχῆς· διότι, πεσόγτος τοῦ θρόνου κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

ἀπέμειναν μόνον τὰ δύο σύμμαχα στοιχεία, συναποτελοῦντα ἐν καὶ τὸ αὐτὸ, τὸ γνήσιον Ἑλληνικόν. — Ἐάν δ' ἀληθῶς οὕτως ἔχη, χρειάζεται νὰ δικαιολογήσωμεν ἵνα τί ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μάχεται κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ὀρθοξείας;

Ἀλλὰ καὶ ἕτερα προβλήματα ἀναφύονται περὶ τὴν μελέτην τοῦ Μεσαίωνα, χωρὶς τῆς προσιμιῶδους λύσεως τῶν ὁποίων τὰ προκείμενα μένουσιν οὐκ ἀποχρώντως διαπεφωτισμένα.

Ποῦ συνεκροτήθῃ ἡ κατὰ πρῶτον ἢ μεταξὺ δῆμου καὶ Ἐκκλησίας συμμαχία; τίς δὲ ἡ ἀνάγκη, καὶ τίνες οἱ λόγοι αὐτῆς; τίς ἡ διαγωγή τῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ταύτης τῆς συμπροσεγγύσεως; Ὑπῆρξεν ἴσως σύγκρουσις; ἢ ἤττα τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ὑπερίσχυσιν τῶν δύο συμμαχούντων στοιχείων;

Καθ' ἣν προβάλλομεν μέθοδον, ἐκάστη τῶν ἐρωτήσεων ἐπικαλεῖται τὴν περαιτέρω τῆς ἱστορικῆς κλίμακος ἀνάβασιν· ὅθεν ἀνατρέχομεν εἰς τὴν τρίτην καὶ ἀρχαίαν περίοδον τοῦ ἔθνισμοῦ.

Καὶ πρῶτον φαινόμενον εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπαντῶμεν τὴν τάσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τινὰ ἠθικὴν ἀναμόρφωσιν καὶ πολιτικὴν ἀνάπλασιν· σημειοῦμεν δὲ τὴν ἐν Ἑλλάδι Ὀριαμβευτικὴν πορείαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ομάδων εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ βαπτίσματος. Ἡ Ἐκκλησία βαθμηδὸν καθιεροῖ τὰς δημοτικὰς ἐλευθερίας, καὶ ὑπὸ διάφορον ὄνομα καὶ σχῆμα ἀσπάζεται τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀντὶ ἔθνοσυνελεύσεως, βλέπομεν Συνόδους καὶ Βῆμα Ἱερὸν· ἀντὶ τῆς ἀρίστου πολιτείας, καθολικὴν Ἐκκλησίαν· ἀντὶ πολιτικοῦ νόμου γραπτοῦ, βλέπομεν ἐν πλήρει ἰσχύϊ τὸ Εὐαγγέλιον. — Ἦλθον τὸ σχέδιον τῆς νέας πολιτείας καὶ ὁ δημοκρατικὸς νόμος αὐτῆς δυσαρεστοῦσι τὴν γηραιὰν καὶ σαθρὰν τῆς Ῥώμης μοναρχίαν. Ἴδου τὸ αἷτιον τῆς πολυχρονίου πάλης. Ἡ μὲν Αὐτοκρατορία, μεταβιβαζομένη εἰς Ἑλλάδα, προσπαθεῖ πανσθενεῖ, ὅτε μὲν διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ δόγματος, ὅτε δὲ περιθάλλουσα τὸν ξενισμόν, νὰ ἐξασθενίσῃ καὶ ἐκχαυνώσῃ τὴν ἀντιπολιτευομένην ἔθνικὴν πατρίαν, ἕως οὗ, τέλος, ἀφανίσῃ αὐτήν· ἢ δὲ Ἐκκλησία, μετὰ πολλὰ καὶ παντοῖα

δεινά διασώζουσα και διαφυλάττουσα τὸ δόγμα ἀκέραιον, χωρίζεται τῆς μοναρχίας, και ὑποσκάπτουσα τὸν θρόνον αὐτῆς, τέλος τὴν παραδίδει ἐπιθανάτιον εἰς χεῖρας βαρβάρων.

Και ταῦτα μὲν ἔμπροσθεν και προοιμιακῶς περὶ μεθόδου ἀκολουθῶς θελομεν ἀναπτύξει τὰς ἰδέας. — Ἐν τούτοις, τί ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπιθυμοῦμεν νὰ συμπράνωμεν;

Ἐναργῶς, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ἐξάγεται, ὅτι ἐὰν ἡ μὲν τρίτη και ἀρχαία περίοδος ἦναι σχετικῶς πρὸς τὴν ὅλην ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἐποχὴ προπαρασκευαστικὴ και εἰσαγωγικὴ τρόπον τινά, καθὸ κατεργάζουσα τὴν ἐπιτηδεῖαν ὕλην πρὸς τὴν ἐπομένην ἐθνικὴν σύμπληξιν· ἡ δὲ πρώτη και νεωτέρα ὑπάρχη πράξεως ἀπλῆς, και ἐκτελέσεως ἐποχὴ, καθὸ πραγματοποιοῦσα τὴν θεωρητικὴν ἔτι και ἀφηρημένην χριστιανικὴν ἀνάπλασιν, ἔπεται λέγομεν, ὅτι ἡ δευτέρα και μέση περίοδος, ὑπερχόντως τῶν ἄλλων, ἐμπεριέχει τὸ νῆμα τῆς ἐνότητος και ὀλομελείας, τὸν κρῦφον λόγον τὸν συνδυάζοντα τὴν ἀρχαίαν μετὰ τῆς ἐνεστώσης κοινωνίας. Τοῦτέστιν, ὅτι ὁ Μεσαιῶν εἶναι ὁ μέσος οὐσιωδέστατος και ἀρθριτικὸς κρῖκος ὁ συναρμολογῶν λογικῶς και φιλοσοφικῶς τὰ προηγούμενα μετὰ τῶν ἐπομένων.

Ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἐνδεικνύομεν πρὸς πλήρη τῆς ἱστορίας μας διαφώτισιν, εἶναι ἀναντιρρήτως ἀκανθώδης και δύσβατος. Πλὴν, ἀπαραιτήτως, ἐκ τῆς δυσβάτου και ἐπισκίου ταύτης ὁδοῦ ὀφείλομεν νὰ διαπορευθῶμεν, ἵνα φθάσωμεν εὐσυνειδήτως και πεφωτισμένως εἰς τὴν γνῶσιν και συναίσθησιν τῆς ἡμετέρας ἀποστολῆς. Ἐλευθερία, ἔρως, ἐθνισμὸς, πίστις, αὐταπάρνησις, παραδόσεις, γλῶσσα, προσδοκίαι, δικαιώματα, πάντα ἐξ αὐτῆς ἐξῆλθον τῆς ὁδοῦ. Ἰμεῖς, ἐκόντες ἄκοντες εἰμεθα τέκνα τοῦ Μεσαιῶνος· στρατιῶται τοῦ παρελθόντος, ἐμψυχον σύμβολον τῆς ἀρχαιότητος. Ἐφ' ὅσον βαπτίζομεθα εἰς ὀρθόδοξον κολυμβήθραν, και ἐν ὕδατι καθαρᾶς πηγῆς Ἑλληνικῆς, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποθέσωμεν τὸν ἀνατολικὸν ἐκεῖνον χαρακτήρα, ὅστις μᾶς συνάπτει μὲ τὸν Βυζαντινὸν Μεσαιῶνα, οὐδὲ μᾶς εἶναι συγχωρημένον, χωρὶς βεβαίου ὀλέθρου, νὰ παρεκτραπῶμεν τῆς εὐ-

θείας, ἢν δάκτυλος Θεοῦ μᾶς ἐχάραξε. — Τὴν δὲ εὐθείαν ὁδὸν ἔχομεν ἐνώπιόν μας, καὶ δεῖ ἀκολουθήσωμεν αὐτήν.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος περισπούδαστος ἐποχὴ ἀρχεται καὶ λήγει με δύο μέγιστα καὶ σημαντικὰ γεγονότα. Ἐν ἀρχῇ, ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐν τῷ τέλει, ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Ἀμφότερα μετέβαλον τὴν ὄψιν τῆς ἱστορίας. — Τὸ ἡμέτερον ἔθνος, εἰς τὴν καθολικὴν μᾶλλον ἢ τὴν μερικὴν ἱστορίαν ἀνήκον, ὡς ἐκ τῆς μακροβιότητος καὶ λαμπρότητός του, συνειθίζει νὰ συνεπιφέρῃ μεταβολὰς γενικὰς, ὅτε μεταβαίνει ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην κατάστασιν. — Ἀποβιβάζεται εἰς πόλιν Ἑλληνίδα εἰς ἀπόστολος; Ὁ δαίμων τῆς ἀρχαιότητος ἀποτίθεται τὸν στέφανον τῆς πρωτοτυπίας ἢ Οἰκουμένη διαταράσσεται μεσότοιχον ὑφούται μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου. — Σαλεύεται τοῦ Βυζαντίου τὸ ἔδαφος ὑπὸ πόδας βαρβάρων; ἡ Εὐρώπη μετεισθάλνει εἰς νέον στάδιον ζωῆς ὁ Ἑλληνισμὸς ἐνισχύει τοὺς δυτικούς λαοὺς, καὶ ὁ φωτισμὸς ἀναπτεροῦται. — Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀναμνησθεὶς τὰ κινήματα οὐρανίων τινῶν σωμάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνώμαλος διεύθυνσις ποιεῖ ἐκάστοτε ἐποχὴν ἐν τῇ ἀστρονομικῇ χρονολογίᾳ.

Φρονοῦμεν δὲ, ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων ἄκρων γεγονότων, ἐκεῖνο μάλιστα τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἐμβριθεστέραν διασπούδασιν εἶναι ἡ ἄλωσις, καθὼς πλησιέστερον καὶ περισσύτερον ἀναφερόμενον εἰς τὴν νεωτέραν μᾶς ἐκανάστασιν. Ἡ ἄλωσις, ὡς τελικὸν συμβέβηκός, συγκεφαλαιοὶ σχεδὸν πάντα τὰ προηγούμενα, καὶ ἐμπεριλαμβάνει πάντας τοὺς λόγους, ὅσοι συνέτρεξαν ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς εἰς τὴν γέννησίν της. Ὅταν τις εὐστόχως διερμηνείῃ καὶ διαφωτίσῃ αὐτήν, ἐνεβάτευσεν ἤδη εἰς τὸν νοῦν τοῦ Μεσαίωνος, καὶ ἀρμοδίως ἐπιλαμβάνεται τῆς λύσεως τοῦ αἰνίγματος. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν καταστροφὴν τοῦ μέσου βίου μας ὀφείλομεν ἐξαιρέτως νὰ μελετήσωμεν εἰς τὰς αἰτιολογίας αὐτῆς νὰ ἐπιστήσωμεν πρέπει τὴν ἰδιάζουσαν πρῶσιν μᾶς.

Ἀλλὰ, τοιαύτης οὔσης τῆς ἀνάγκης, εἰς τίνας θέλομεν προστρέξει πηγὰς; ποῦ πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ὕλην τῆς διαφωτίσεως;

Οἱ δυτικοί, πρὸς γνῶσιν τοῦ Μεσαίωνος των, προσφεύγουσιν εἰς τὰ χρονικά των. Ὀφείλομεν ἄρα καὶ ἡμεῖς, τὸ αὐτὸ ποιοῦντες, νὰ συμβουλευθῶμεν τοὺς Βυζαντινοὺς ἱστορικούς; — Φεῦ! τὰ χρονικά τῆς Βυζαντίδος, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, εἶναι λευκὸς χάρτης πρὸς τὰς φάσεις τοῦ μέσου Ἑλληνισμοῦ. Δὲν διηγοῦνται πᾶρεξ τὰς περιπετείας τῆς μοναρχίας, τὰς δυναστικάς παλιμμεταβολάς, τὰς ἐσωτερικὰς τῆς αὐλῆς ἐπαναστάσεις, τὰ ἤθη τῆς ἀριστοκρατείας, συνωμοσίας, ἐπιβουλάς, μάχας, καὶ ἄλλα ἕτερα παραπλήσια, κατ' οὐδὲν ἢ ὀλίγον σχετικὰ πρὸς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ὁ βίος τοῦ δήμου, ἡ ἰδέα τοῦ ἐθνισμοῦ, ἡ ἀλληλουχία καὶ μετάδοσις τῶν παραδόσεων, ἡ ἐκλείπουσι παντελῶς εἰς τὰς σελίδας των, ἢ μνημονεύονται μόνον παρέργως πῶς εἰς τὰ Κιρκήσια καὶ τὰ Ἴπποδρόμια, γινομένου λόγου περὶ ἵππων καὶ θηρίων. Κλίνεις τὸ εὖς ἐπὶ τῶν ὀγκωδῶν ἐκείνων τόμων, ὅπως ἀκροάσῃς τοῦλάχιστον ἓνα καὶ μόνον τῆς Ἑλλάδος παλμῶν, ἀλλὰ ματαίως· πάντοτε ἡ αὐτὴ φιλορώμαιος πρὸς τὸν θρόνον ἀφοσίωσις, καὶ ἀνυπόφορος σχολαστικότης· πάντοτε ἡ αὐτὴ σφύρα ἔχει εἰς τὰ ὄτα σου, ἡ σφύρα ἣτις βραδέως σημαίνει τὰς ὥρας καὶ μετρεῖ τὰς στιγμὰς τῆς ψυχορραγούσης αὐτοκρατορίας. Ὄταν φθάσῃς εἰς τὸ τέλος τῆς ἀπεραντολογίας, καταλαμβάνεις ὅτι δὲν ἠκροάσῃς πᾶρεξ τὸν ἐπιτάφιον λόγον τοῦ ῥωμαϊσμοῦ.

Ποῦ λοιπὸν θέλομεν ζητήσῃς τὰ προσήκοντα φῶτα; — Ἰσως εἰς τοὺς δυτικοὺς συγγραφεῖς, τοὺς συγχρόνους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης;

Ἡθέλαμεν ἐπίσης ματαιοπονήσει. Ἐὰν οἱ ἡμέτεροι παρείδον τῶν ἐθνικῶν στοιχείων τὴν βιογραφίαν, ἀπειράκις μᾶλλον οἱ ξένοι τὴν παρενόησαν. Οἱ σύγχρονοι δυτικοί, κατὰ δυστυχίαν, εἶναι θεολόγοι τὸ πλεῖστον μέρος· ἡ δὲ θεολογία τῆς Δόσεως δὲν ἦτο βεβαίως ὁ καταλληλότερος ἐπικριτὴς τῶν διατρεχόντων. Ἐν μόνον πρᾶγμα παρ' αὐτῶν μανθάνεις· ὅτι θεῖα δικτ. τοὺς Γραικοὺς ἐτιμώρησεν, ὡς μὴ στέρξαντας νὰ καθυποταχθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Ὁ Δυτικισμὸς εἶναι τὸ μέτρον τῆς ἱστοριογραφίας των.

Ἀκολουθῶς, ἐὰν θέλῃς, πρόσελθε καὶ πρὸς τοὺς νεωτέρους ἱστορικούς, πρὸς τοὺς φιλοσόφους τῆς 17. ἑκατονταετηρίδος· ἀνοιξὸν τὸν Montesquieu, τὸν Lebeau, τὸν Voltaire, τὸν Brucker, τὸν Barrington, καὶ τοὺς λοιποὺς μεσαιωνολόγους. — Πλὴν, ἀπ' ἀρχῆς, τί συγγράφουσιν οὗτοι; «τὴν ἱστορίαν τῆς παρακμῆς τῶν Ῥωμαίων». Καὶ ἐμμένουσι πιστοὶ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν. Βάσις τῶν διασκέψεων τῶν ὑπάρχουσι τὰ Βυζαντινὰ χρονικά· καλλωπισμὸς δὲ τῆς κρίσεώς των, ἡ ἐπικρατοῦσα σοφία τοῦ τότε αἵματος. Πολιτικαὶ ἀντιζηλαί, προλήψεις πατροπαράδοτοι, καὶ δυσεπικρίσεις ἀπηρχαιωμένοι παρεισέφρησαν εἰς τὰ βιβλία των, παραμορφοῦσαι καὶ ἰδέας καὶ πράγματα καὶ πρόσωπα. Πρωταγωνιστὴς τῆς ἱστορίας των ἐμφαίνεται καθ' ὅλην τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαίωνος τὴν διαδραμάτισιν ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς συνοδίας του. Ὁ Ἑλληνισμὸς μόλις διαμνημονεύεται, καὶ οὐδὲ τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Τραγωδίας ἀξίζει ὁ λαός. Παρηγκωνισμένος εἰς τινα γωνίαν μεμακρυσμένην, ὡς χαμερπὲς ἀνδράποδον, ὁ λαὸς ὑποφέρει τὰς προσβολὰς πάντων τῶν ἐν σκηνῇ προσώπων, ὅταν περιπλέον δὲν δέχεται ἐπὶ τῶν ὤμων του τὰ κτυπήματα τῆς ἀδυσωπήτου φιλοσοφικῆς μάστιγος τοῦ συγγραφέως.

— Ἄλλ' ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐρρίπισε φῶς νέον ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε τινὲς φιλέλληνας, αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι τῶν τελουμένων ἀνδραγαθημάτων, εἶδον τὴν χρείαν τοῦ νὰ ἀποκατασταθῇ τέλος ἐκεῖνη ἡ ἀγωνιζομένη γενεὰ εἰς ἐνότητα ἱστορίας, καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν τῶν Πατέρων τῆς.

Εἰς τῶν πρώτων τῆς Ἑλλάδος γενναίων πανηγυριστῶν ἐφάνη ὁ σοφὸς Bory S. Vincent, ὅστις συνέγραψε σύντομον ἱστορίαν ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς Ἑλληνισμοῦ μέχρι τῆς ἀλώσεως, συμπεριλαβὼν οὕτως ἐν μιᾷ ἀδιαιρέτῳ ἐνότητι τὸν ἅπαντα βίον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ παράδειγμα τούτου ἠκολούθησεν ὁ Raffenet, κατ' ἰδίαν περιγράφας, ἀλλὰ μετὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, τὴν ἐποχὴν, ἣτις ἄρχεται ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ λήγει εἰς τὴν ἐπανά-

στασιν. Ἄλλοι δὲ ἄλλοι, τ' αὐτὰ τρέποντες ὑπὲρ Ἑλλήνων αἰσθήματα, περιέγραφον ἱστορικῶς ἢ φιλολογικῶς, καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ταύτην ἐποψιν, μίαν, διέζευγμένως, ἢ πλείονας ἐποχάς.

Τὰ πρῶτα ταῦτα καὶ εὐλακρινῆ τῶν Γάλλων φιλελλήνων δοκίμια ἐνέπνευσαν εἰς τινὰς τῆς Γερμανίας σοφοὺς τὴν ἰδέαν τελειότερας ἐξιστορήσεως. Δύο γνωστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Zinkeisen, καὶ ὁ Fallmeyer ἐφάνησαν πρῶτοι εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐπιστήμης. — Ἡ γενικὴ καταβολή, ἥτις ἠγέρθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διαμαρτυρουμένην κατὰ τοῦ συγγράμματος τοῦ δευτέρου, καὶ αἱ ἐπικρίσεις, αἵτινες κατὰ κριρὸν ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους, ἀποχρώντως ἀνεσκεύασαν τὰς ἐσφαλμένας γνώμας αὐτοῦ περὶ γνησιότητος φυλῆς.

Κατ' αὐτὸν οἱ σημερινοὶ Ἕλληνας, ἀναξίως φέρουσιν ὄνομα Ἑλληνικὸν, ὄντες Σλάβοι τὸ γένος. Ἴνα ἰσχυροποιήσῃ τὸν Σλαβισμόν, ἀνήρσεν τὸν Ἑλληνισμόν.

Ὁ Zinkeisen, φιλόσοφος μᾶλλον ἢ μεσαιωνικὸς δημοσιογράφος, καὶ ἀμερόληπτος ὢν, ἔγραψεν ἱστορίαν σπουδαίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῶν ἡμερῶν μας ἐκτεινωμένην, πρῶτος αὐτὸς διεξοδικῶς πραγματευθεὶς τὰς τύχας τοῦ γένους, καὶ σπουδάξας τὸν Ἑλληνισμόν ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς αὐτοῦ ἀκραιβότητος. Ἀλλ' ἐὰν, ὡς ἐκ τούτου, φιλόσοφος ἀνεδείχθη κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅμως εἰς τὰ καθέκαστα παρεῖδε πλείστα ζωτικὰ ζητήματα, καὶ ἐπομένως ὑπέπεσεν εἰς τὴν συνήθη τῶν παρεξηγήσεων τρίβον. Δὲν ἀνέλυσε τὴν μεσαιωνικὴν κοινωνίαν εἰς τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς, διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἐκάστου ῥοπήν, καὶ οὕτω νὰ ἐξαγάγῃ τὸν νόμον τὸν διοικήσαντα αὐτά. Αὐτικὸς καὶ οὗτος, ὡς οἱ προγενέστεροι αὐτοῦ, συνέφυρεν ἀλλοκότως τὸν ξενισμόν μετὰ τοῦ ἔθνισμου, προξενήσας ἀταξίαν σημαντικὴν εἰς τὴν ἱστορικὴν πορείαν. Τὰ δὲ συμπεράσματά του, καὶ τοὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνόμια, δὲν εἶναι λογικὰ πορίσματα τῆς μελέτης του.

Ἐγγενομένου τοῦ χρόνου, καὶ εὐδοκίμουσῃς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, αἱ Ἑλληνικαὶ μελέται ἔλαβον σπουδαιοτέραν τινὰ διεύθυνσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ ἀγαθὸς ἡ-

μῶν φίλος Bouchon ανέλαβε τὴν ἐξιατόρησιν τῆς Φραγγικῆς κατακτῆσεως ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἐσχάτως δὲ ὁ φιλέλληνας Cyprien Robert ἐν τινι διατριβῇ ἐπιγραφομένη «Ὁ Ἑλληνοσλαβικὸς κόσμος» διεξερχόμενος τὴν τύχην καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς, κηρύττει πρώτην ταύτης καὶ κυρίαν ἐθνικότητα τὸν Ἑλληνισμόν· μετὰ πολλῆς δὲ εὐφραδίας ἀναπολῶν τὰ ἄλλα τῆς Ἀναγεννήσεως, ὑπερασπίζεται καὶ καταδεικνύει τὰ ἱερὰ δικαιώματα αὐτῆς. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ φιλέλληνας δὲν ἔρριψε πάρεξ τὸν σπόρον τοῦ νοήματός του εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας ὠραιοτάτας σελίδας τοῦ πονήματός· εἰς δειγμα πολύτιμον, καὶ εἰστί τι σπάνιον, ἔτι ἀρχίζουσιν ἐπὶ τέλους οἱ Εὐρωπαῖοι νὰ μεταπίθωνται περὶ ἡμῶν καὶ νὰ μεταπειρῶνται περὶ τῆς ἱστορίας μας, προθύμως ἐπισυνάπτομεν τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα.

«Κοῦφοι καὶ ἐπιπόλαιοι περιηγηταί, λέγει ὁ εἰλικρινῆς οὗτος ἀφίλος, σπερμολογοῦσιν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀπέθανεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι «Ἕλληνας δὲν ἀναγεννῶνται, ὅτι ὁ νεώτερος Ἕλληνας εἶναι ἐξηχρηωμένον ἀνδράποδον. Κρίσεις ἀβάσιστοι καὶ σφαλεραὶ! Ὅστις λάβῃ «τὸν κόπον νὰ εἰσδύσῃ εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, «ἐν τῷ ἅμα βλέπει τὰς ἀναλογίας τὰς μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας «Ἑλλάδος. Τί λέγω; τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διετήρησεν ὁμοῦ μὲ «τὰ ἀρχέγονα ἐλαττώματά του, ὅλας ἐκεῖνας τὰς ἀρετὰς, αἵτινες «ἐσχημάτισαν τὴν δόξαν του. Οἱ ὠραιότεροι τύποι τῶν ἡρώων καὶ «πολιτῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀπαντῶνται μεταξὺ τῶν σημερινῶν «παλληκαρίων· ὡς καὶ αὐτοὶ ἡ σωματικὴ καλλονὴ διεφυλάχθη «ἀκεραία καὶ ἀδιάφθορος. Οἱ Ἕθνη, οἱ Ἀπόλλωνες, πάντα τὰ «ἀγάλματα, πάντα τὰ ἰδανικὰ πλαστοουργήματα τῶν μουσείων «μας ζῶσιν εἰς ταύτας τὰς χώρας.»

«Αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπαρχίαι ἐγένοντο ἔρημοι καὶ ἀνάστατοι, ὁ «πληθυσμὸς ἑκατοντάκις ὑπὸ βαρβάρων ἀνεκαινίσθη, πλὴν ἐσώθησαν ἄχρι τοῦδε ἀρκετοὶ Ἕλληνας, ὅπως διαμαρτυρηθῶσι κατὰ «τῆς κατακτῆσεως, ὅπως ἐξακολουθήσωσι τὴν ἠθικὴν βασιλείαν «τῆς αὐτοχθόνου φυλῆς, καὶ συγχωνεύσωσιν ἐν ἑαυτοῖς πάσας «τὰς ἀλλογενεῖς ἀποικίας, ὅσαι ἤλθον νὰ τοὺς πολεμήσωσιν. Ἐάν

μετρήσῃ τις τὴν γῆν, ὅπου αἱ Ἕλληνες πλεονάζουσι τῶν ἀλλοφύλων, τὰς Κυκλάδας, τὴν Ἐπτανήσον, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἡπειρον, τὰ παράλια τῆς ἑλλάσπονος Ἀσίας, βλέπει, ὅτι ἡ ἐκτασις αὐτῆ δύναται νὰ θρέψῃ τριάκοντα τοῦλάχιστον Ἑλλήνων ἑκατομύρια. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ φύσις θέλει βεβαίως πραγματοποιήσῃ διὰ τῆς Ἑλλάδα τὸν πληθυσμὸν τοῦτον· ἀλλὰ, καὶ εἰς τὸ ἤμισυ ὅταν τὸ ἔθνος φθάσῃ, εἶναι ἤδη ἔθνος μέγα καὶ σημαντικώτατον».

— Ποῦ, λοιπὸν, ἀφοῦ καὶ αἱ πρότεραι καὶ αἱ πρόσφατοι τῆς Εὐρώπης ἀπόπειραι περὶ ἀνευρέσεως Ἑλληνισμοῦ ἀνεπαρκεῖς εἶναι, ποῦ ἐναπολείπεται νὰ καταφύγομεν πρὸς ἡμετέραν φώτισιν;

Τὸ καθ' ἡμᾶς, εἰμεθα πληρέστατα πεπεισμένοι, ὅτι ὁ ἀληθὴς καὶ ἀκριβὴς λόγος τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, λόγος, τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν πρὸ πάντων νὰ ἀνιχνεύσωμεν, δὲν ἐνδιαλαμβάνεται οὐδὲ εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς χρονογράφους, οὐδὲ εἰς τοὺς δυτικοὺς θεολόγους, οὐδὲ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἐτεροδόξων νεωτέρων ἱστορικῶν, καὶ λίαν ἥττον εἰς τὰς ἀργυρωνήτους συγχρόνων τινῶν δημοσιογράφων διατριβάς· ἀλλ' ἐνυπάρχει κεκρυμμένος ἔτι καὶ ἀδιερμήνευτος ἐν προσδοκίᾳ τῶν ἀνακαλυπτηρίων του,

Α. Εἰς τὴν βίβλον τῶν παραδόσεων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, τὴν αὐθεντείαν τῆς ὁποίας προσωμολόγησεν ἡ νεωτέρα περίλαμπος ἐκανάστασις.

Β'. Εἰς τὸν διοργανισμὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

— Ὅτε τὸ περὶ διαδοχῆς τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου ζήτημα, προσωρινῶς μόνον ἀναβλήθην, ὁσονούπω μέλλει ν' ἀσχολήσῃ σὺν παντὰ τὸν πολιτικὸν κόσμον· ὅτε τὰ δίκαια τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐν ὀνόματι πίστεως καὶ πατρίδος ἐμπαρειαχθέντα ἤδη ἐπὶ τὸ βῆμα τῆς Εὐρώπης, ἀναμένουσιν ἡμέρα τῆ ἡμέρα τὴν κρίσιν ἐκείνην, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας αἱ τύχαι τοῦ γένους ἡμῶν θέλουσιν ὀριστικῶς ἀποφασισθῆ· ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ διακινδυνεύσωμεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς κεφαλαίοις σκέψεις τινὰς ἐξιτήλους, ὡς

ἡ περὶ τούτου ἔρευνα μᾶς τὰς ὑπηγόρευσε, παρακινούμενοι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἐγείρωμεν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς νέους ζῆλον ἐθνικῆς μελέτης καὶ περαιτέρως ἀνιχνεύσεως, ἢ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ νὰ συνεργήσωμεν, εἴπερ καὶ μικρῶς, πρὸς τὸ μέγα καὶ ἐπαχθέστατον ἔργον τῆς μεσαιωνικῆς διαφωτίσεως. Πᾶς ἕκαστος ἐννοεῖ ὅτι τὸ λαμπρὸν ἔργον τοῦτο χρῆζον χρόνου πολλοῦ καὶ μακρᾶς διερευνησεως, δὲν ἐναπόκειται εἰς ἐνὸς μόνου τὰς προσπάθειας. — Ἡμεῖς τὰς ἠθικὰς τοῦ γένους δυνάμεις καλῶς γινώσκοντες, καὶ εἰς τὴν ἐπίβλεψίν θαρρῶντες τῆς Προνοίας, πιστεύομεν ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα καθ' ἣν, εἰς τὸ πείσμα τῶν ὄσσοι χαίρουσι διὰ τὴν ὀλιγωρίαν μας, ἡ Ἑλλάς, ὡς ἔλαφος διψῶσα, μέλλει νὰ δράμῃ πρὸς τὰς ἀενάους τῆς ἐθνικότητός της πηγᾶς, καὶ ἐν αὐταῖς νὰ ζητήσῃ τὴν ἀναγκαίαν ἀναζωπύρωσιν.

— Κριτικοὶ καὶ φιλόσοφοι, τυμβωρύχοι τῆς ἱστορίας, καὶ ὑμεῖς διπλωμάται τοῦ αἰῶνος, δεῦτε δὴ ἐξωρῶξατε τὸν λάκκον, ὅπου συχνάκις ἐπεχειρήσατε νὰ ἐνταφιάσητε τὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν! Οἱ ἀγῶνες σας δειλιάζουσι ἴσως ἐπ' ὀλίγον τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐκνευρίζουσι τὴν πρὸς τὸν Ἰψιστον ἀναγκαίαν καὶ ζωογόνον ἐμπιστοσύνην· ὑπὸ τὸν κάλαμόν σας σερμύνεται ἡ κακία, ἡ δὲ ἀσέβεια θαρρύνεται. Πλὴν οἱ λόγοι παρέρχονται, ἡ δὲ ἱστορία μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Τῶν χρόνων μεταβαλλομένων, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀνεπιπολάζουσι ὡς ἔλαιος εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ φωτισμοῦ. Ἡ εἰμαρμένη τῶν κλητῶν ἐθνῶν, ὑπ' αὐτῆς τῆς θεότητος ἐγκεχαραγμένη ἐν πλατῆι καρδίας σαρκίνας, οὐδὲ τοῦ χρόνου φοβεῖται τὰς προσβολὰς, οὐδὲ πτοεῖται τὴν βίαν ἢ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀνθρωπίνων ἐλαττωμάτων. . . .

Θάττον ἢ βράδιον, ἡ διπλαμπρυνθεῖσα καὶ πεφωτισμένη τῆς ἀνατολῆς ἱστορία, καθάπερ ἀκτινοβόλος ῥομφαία θέλει κόψῃ τὸν γόρδιον δεσμόν!

